

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ - ШТИП
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

UDC80 (82)

ISSN 1857-7059

ГОДИШЕН ЗБОРНИК

2023

YEARBOOK

2023

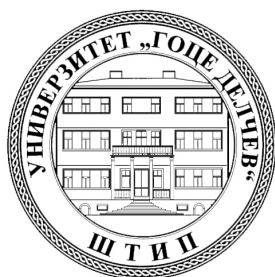

**ГОДИНА 14
БРОЈ 21**

**VOLUME 14
NO 21**

GOCE DELCEV UNIVERSITY - STIP
FACULTY OF PHILOLOGY

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

ГОДИШЕН ЗБОРНИК
2023
YEARBOOK
2023

ГОДИНА 14
БР. 21

VOLUME XIV
NO 21

GOCE DELCEV UNIVERSITY – STIP
FACULTY OF PHILOLOGY

ГОДИШЕН ЗБОРНИК ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

За издавачот:

проф. д-р Луци Караниколова -Чочоровска

Издавачки совет

проф. д-р Дејан Мираковски
проф. д-р Лилјана Колева-Гудева
проф. д-р Луци Караниколова -Чочоровска
проф. д-р Светлана Јакимовска
проф. д-р Ева Ѓорѓиевска

Редакциски одбор

проф. д-р Ралф Хајмрат – Универзитет од Малта, Малта
проф. д-р Неџати Демир – Универзитет од Гази, Турција
проф. д-р Ридван Џанин – Универзитет од Едрене, Турција
проф. д-р Стана Смиљковиќ – Универзитет од Ниш, Србија
проф. д-р Тан Ван Тон Та – Универзитет Париз Ест, Франција
проф. д-р Карин Руке Бритен – Универзитет Париз 7 - Дени Дидро, Франција
проф. д-р Роналд Шејфер – Универзитет од Пенсилванија, САД
проф. д-р Кристина Кона – Хеленски Американски Универзитет, Грција
проф. д-р Златко Крамарик – Универзитет Јосип Јурај Штросмаер, Хрватска
проф. д-р Борјана Просев-Оливер – Универзитет во Загреб, Хрватска
проф. д-р Татјана Гуришиќ-Бекановиќ – Универзитет на Црна Гора, Црна Гора
проф. д-р Рајка Глушица – Универзитет на Црна Гора, Црна Гора
доц. д-р Марија Годорова – Баптистички Универзитет од Хонг Конг, Кина
доц. д-р Зоран Поповски – Институт за образование на Хонг Конг, Кина
проф. д-р Елена Андонова – Универзитет „Неофит Рилски“, Бугарија
м-р Диана Мистреану – Универзитет од Луксембург, Луксембург
проф. д-р Зузана Буракова – Универзитет „Павол Јозев Сафарик“, Словачка
доц. д-р Наташа Поповиќ – Универзитет во Нови Сад, Србија

проф. д-р Светлана Јакимовска, проф. д-р Луци Караниколова-Чочоровска,
проф. д-р Ева Ѓорѓиевска, проф. д-р Махмут Челик, проф. д-р Јованка Денкова,
проф. д-р Даринка Маролова, проф. д-р Весна Коцева, доц. д-р Надица Негриевска,
доц. д-р Марија Крстева, доц. д-р Наталија Поп Зариева, проф. д-р Игор Станојоски,
проф. д-р. Лидија Камчева Панова

Главен уредник

проф. д-р Светлана Јакимовска

Одговорен уредник

проф. д-р Ева Ѓорѓиевска

Јазично уредување

м-р. Лилјана Јовановска (македонски јазик)
доц. д-р Сашка Јовановска (англиски јазик)
доц. д-р Наталија Поп Зариева (англиски јазик)

Техничко уредување

Славе Димитров

Редакција и администрација

Универзитет „Гоце Делчев“–Штип
Филолошки факултет
ул. „Крсте Мисирков“ 10-А п. факс 201, 2000 Штип
Република Северна Македонија

YEARBOOK FACULTY OF PHILOLOGY

For the publisher:

Prof. Lusi Karanikolova-Cocorovska, PhD

Editorial board

Prof. Dejan Mirakovski, PhD

Prof. Liljana Koleva-Gudeva, PhD

Prof. Lusi Karanikolova-Cocorovska, PhD

Prof. Svetlana Jakimovska, PhD

Prof. Eva Gjorgjievska, PhD

Editorial staff

Prof. Ralf Heimrath, PhD – University of Malta, Malta

Prof. Necati Demir, PhD – University of Gazi, Turkey

Prof. Rıdvan Canım, PhD – University of Edrene, Turkey

Prof. Stana Smiljkovic, PhD – University of Nis, Serbia

Prof. Thanh-Vân Ton-That, PhD – University Paris Est, France

Prof. Karine Rouquet-Brutin PhD – University Paris 7 – Denis Diderot, France

Prof. Ronald Shafer PhD – University of Pennsylvania, USA

Prof. Christina Kona, PhD – Hellenic American University, Greece

Prof. Zlatko Kramaric, PhD – University Josip Juraj Strosmaer, Croatia

Prof. Borjana Prosev – Oliver, PhD – University of Zagreb, Croatia

Prof. Tatjana Gurisik- Bekanovic, PhD – University of Montenegro, Montenegro

Prof. Rajka Glusica, PhD – University of Montenegro, Montenegro

Ass. Prof. Marija Todorova, PhD – Baptist University of Hong Kong, China

Ass. Prof. Zoran Popovski, PhD – Institute of education, Hong Kong, China

Prof. Elena Andonova, PhD – University Neofit Rilski, Bulgaria

Diana Mistreanu, MA – University of Luxemburg, Luxemburg

Prof. Zuzana Barakova, PhD – University Pavol Joseph Safarik, Slovakia

Ass. Prof. Natasa Popovik, PhD – University of Novi Sad, Serbia

Prof. Svetlana Jakimovska, PhD, Prof. Lusi Karanikolova-Cocorovska, PhD,
Prof. Eva Gjorgjievska, PhD, Prof. Mahmut Celik, PhD, Prof. Jovanka Denkova, PhD,
Prof. Darinka Marolova, PhD, Prof. Vesna Koceva, PhD, Prof. Nadica Negrievska, PhD,
Prof. Marija Krsteva, PhD, Prof. Natalija Pop Zarieva, PhD, Prof. Igor Stanojoski, PhD,
Prof. Lidija Kamceva Panova, PhD

Editor in chief

Prof. Svetlana Jakimovska, PhD

Managing editor

Prof. Eva Gjorgjievska, PhD

Language editor

Liljana Jovanovska, MA (Macedonian language)

Prof. Saska Jovanovska, PhD, (English language)

Prof. Natalija Pop Zarieva, PhD, (English language)

Technical editor

Slave Dimitrov

Address of editorial office

Goce Delchev University

Faculty of Philology

Krste Misirkov b.b., PO box 201

2000 Stip, Republic of North Macedonia

СОДРЖИНА CONTENTS

Книжевност / Literature

Јованка Денкова

РОМАНОТ „СРЕДБА ВО ОСАМЕНАТА КУЌА“ ОД ПЕТРЕ ДИМОВСКИ
– КАКО КРИК ЗА ПОГОЛЕМА СВЕШНОСТ И ПРЕТПАЗЛИВОСТ

Jovanka Denkova

THE NOVEL “MEETING IN THE LONELY HOUSE”
BY PETRE DIMOVSKI - AS AN OUTCRY OF YOUNG PEOPLE FOR
GREATER AWARENESS AND CAUTION 9

Мерал Шехаби-Весели, Лулјета Адили-Челику

БИБЛИЈАТА КАКО ИНТЕРТЕКСТ ВО ДЕЛОТО
„ТАТКОТО МУСА ГОЛ“ НА ЧАЈУПИ

Meral Shekabi-Veseli, Luljeta Adili-Cheliku

THE BIBLE AS AN INTERTEXT IN THE WORK
BAVA MUSA LAKURIQ BY ÇAJUPI 19

Марија Леонтиќ

ПОЕТСКИТЕ КНИГИ НА ФЕРИД МУХИЌ

Marija Leontik

FERID MUNIC'S POETRY BOOKS 31

Маријана Ѓорѓиева

РЕЛИГИОЗНИТЕ АСПЕКТИ ВО ГЕРМАНСКОЈАЗИЧНАТА
ЕКСПРЕСИОНИСТИЧКА ПОЕЗИЈА

Marijana Gjorgjieva

THE RELIGIOUS ASPECTS OF GERMAN LANGUAGE
EXPRESSIONIST POETRY 43

Култура / Culture

Софија Иванова, Ана Витанова-Рингачева

ВОДАТА И КАМЕНОТ КАКО СИМБОЛИ ВО НАРОДНАТА
ТРАДИЦИЈА НА СВЕТИ НИКОЛЕ И СВЕТИНИКОЛСКО

Sofija Ivanova, Ana Vitanova-Ringacheva

WATER AND STONE AS SYMBOLS IN THE FOLK TRADITION
OF THE TOWN SVETI NIKOLE AND THE SURROUNDING AREA 57

Маријана Ѓорѓиева

СОЦИОЛОГИЈАТА И РЕЛИГИЈАТА

Marijana Gjorgjieva

SOCIOLOGY AND RELIGION 73

Јазик / Language

Билјана Ивановска, Гзим Цафери НЕОЛОГИЗМИ ВО СОВРЕМЕНИОТ ГЕРМАНСКИ ЈАЗИК ПРЕКУ ПРИМЕРИ ОД ДИГИТАЛНИОТ РЕЧНИК OWID Biljana Ivanovska, Gëzim Xhaferrri NEOLOGISMS IN MODERN GERMAN PRESENTED BY THE DIGITAL DICTIONARY OWID	89
--	----

Ана Коцева THE VARIABILITY OF LINGUISTIC POLITENESS	99
---	----

Методика на наставата по јазик / Language teaching methodology

Марија Гркова-Беаер ЗНАЧЕЊЕТО НА МЕТОДИТЕ ВО НАСТАВАТА ПО СТРАНСКИ ЈАЗИК Marija Grkova-Beader THE IMPORTANCE OF METHODS IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING	109
---	-----

Emin Idrizi TEACHERS' KNOWLEDGE AND INCORPORATION OF THE 21 ST CENTURY SKILLS IN LANGUAGE TEACHING	119
--	-----

Преведување / Translation

Лидија Таушански, Даринка Маролова ПРАВНИТЕ АКТИ ВО ПРЕВОДОТ ОД МАКЕДОНСКИ НА ГЕРМАНСКИ ЈАЗИК Lidija Taushanski, Darinka Marolova LEGAL ACTS TRANSLATED FROM MACEDONIAN TO GERMAN LANGUAGE	133
---	-----

Меги Димова, Даринка Маролова ПРИМЕНА НА ПРЕВЕДУВАЧКИ ПОСТАПКИ ВО МАКЕДОНСКИОТ ПРЕВОД НА НОВЕЛАТА „МАЛИОТ ГОСПОДИН ФРИДЕМАН“ ОД ТОМАС МАН Megi Dimova, Darinka Marolova APPLICATION OF TRANSLATION PROCEDURES IN THE MACEDONIAN TRANSLATION OF THE NOVELLA LITTLE HERR FRIEDMANN BY THOMAS MANN	143
--	-----

БИБЛИЈАТА КАКО ИНТЕРТЕКСТ ВО ДЕЛОТО „ТАТКОТО МУСА ГОЛ” НА АНТОН ЗАКО ЧАЈУПИ

Мерал Шехаби-Весели¹, Лулјета Адили-Челику²

¹Факултет за јазици, култури и комуникација,
Универзитет на Југоисточна Европа, Тетово
m.shehabi@seeu.edu.mk

²Филолошки факултет „Блаже Конески“,
Универзитет „Кирил и Методиј“, Скопје,
l.adili@ukim.edu.mk

Апстракт: Тргувајќи од фактот дека Библијата е универзален интертекст, делото на Антон Зако Чајупи ќе се разгледува низ призмата на испреплетеноста на текстовите. Според оваа теорија, ниеден текст само по себе нема важност, секој текст доколку се вкрстува со друг текст, добива повеќе значење и станува полесен за конципирање. Од познатите автори на оваа теорија ќе се повикаме на теоријата на Жерар Женет, кој одвои пет типа релации. Според тие типови, Текстот А (хипотекст), то ест Библијата, и текстот Б (хипертекстот) делото на Антон Зако Чајупи. Библискиот хипотекст многу повеќе се потенцира во делото на Чајупи „Таткото Муса гол“, каде се пародира *Библијата*. Книжевниот дијалог на ова дело на Чајупи е двоен дијалог, т.е. дијалог со *Библијата* како канонизиран текст и дијалог со политичкиот албански контекст од времето на авторот. Во оваа студија ќе се применува аналитичката метода, односно ќе бидат правени споредби или ќе се определуваат односите или книжевниот дијалог со претходниците и со Библијата. Со расплетување на применетите методи на проучувањето на книжевноста од овој период, кои се разликуваат од целта за постигнување на предвидените резултати, во нашево истражување се соочуваме со различност на пристапи, за постигнување на очекуваните научни резултати, пристапи кои се условени од карактеристиките на книжевните текстови.

Клучни зборови: *интертекст, хипотекст, хипертекст, Жерар Женет, Чајупи, Библија, Татко Муса гол*

**THE BIBLE AS AN INTERTEXT IN THE WORK
BABA MUSA LAKURIQ, BY ANDON ZAKO CAJUPI**

Meral Shehabi Veseli¹, Luljeta Adili Cheliku²

¹Faculty of Languages, Cultures and Communication
South East European University

²“Blaze Koneski” Faculty of Philology
Ss. Cyril and Methodius University in Skopje

Abstract: The term Intertextuality represents the shaping of the meanings of texts through other texts. Each text is an intertext, and each text implies a crossover with a previous or current text. This paper will analyze the entanglement with an emphasis on intertextuality. According to this theory, no text by itself is of importance, therefore each text if crossed with another text gets more meaning and becomes easier to conceive. Many famous authors wrote about this theory, but we will refer to the theory of Gérard Genette, who distinguished five types of relations. According to Gérard Genette’s stated theory, the work of Chajupi is a hypertext of the hypothesis text, The Bible. The biblical hypothesis is much more emphasized in Chajupi’s *Baba Musa lakuriq*, where the Bible is parodied. The literary dialogue of this work by Chajupi is a double dialogue, i.e. a dialogue with The Bible as a canonized text and a dialogue with the political Albanian context of the author’s time. In this study an analytical method will be applied, that is, the relations of the literary dialogue with the preceding ones and with The Bible which will be compared or determined. By unraveling the methods applied in the study of the literature of this period, which differ from the goal to achieve the expected results, in our research we are faced with different approaches to achieve the expected scholarly results, approaches that are conditioned by the characteristics of literary texts.

Key words: *Intertext, hypotext, hypertext, Gerard Genette, Chajupi, Bible, Baba Musa lakuriq.*

Интертекстуалноста, како книжевен поим, е широко распространета. Овој поим се спомнува од 60-тите години, но свеста за таквите односи меѓу текстовите кај авторите не е нова, значи не е нова појавата, туку свеста за критичкото мислење. Во албанската книжевност појавата датира од формулата за крштевање на децата „*unte pagesonte premenit Atit et Birit senit*“ (Јас те крстувам, на име на Таткото и Светиот дух) која како хипотекст ја користела Библијата, без оглед на тоа што не била развиена свеста за постоењето на оваа теорија. Теоријата на интертекстуалноста е една од најпознатите теории на 20 век, која има важност и свој придонес во книжевните студии. Базирајќи се на оваа теорија, уметничкото дело не се определува како самостоен текст, туку како структура која во себе опфаќа други текстови, кои се појавуваат како хипертекстови.

Таа во себе опфаќа секаков вид односи што ги воспоставува еден текст со други текстови. Оваа врска се појавува некогаш како експлицитна, а некогаш е имплицитна. Современата теорија ни отвора нови патеки за анализа на текстовите, погледнато од интертекстуален аспект.

Хипертекстуалноста е позајмена од терминологијата на Жерар Женет, таа

датира од старите времиња и продолжува и понатаму да биде сè попродуктивна во современото време. Таа ги подразбира сите форми на комуникации на едни текстови со други текстови, со културата, со историјата, со митови, со библиските настани и др. Практиката на составување на современите книжевни дела, од старите книжевни текстови, е многу потенцирана во современата книжевност. Повикувањето на библиските текстови е стара практика бидејќи овие текстови имаат основа за преземања мотиви, теми и настани.

Според Н. Фрај: „Библијата е дефинитивен мит, единствена структура која се протега од создавањето на светот до апокалипсата, а во себе го вклучува централниот мит на европската култура, митот за барањето на идентитетот, кој е раскажана низ живојот на Месијата од инкарнација до апоџеоза“, за да се продолжи дека... (Библијата) е потребна драматика на книжевните архивови од каде што потекнуваат темите и централните слики на Вергилиј и Хомер, на Милтон и Данте, на Елиот и Џојс.“ (Крифца, 2005, 12)

Во книжевноста на преродбата овие преземања се многу потенцирани. Во конкретниот случај станува збор за пародијата, пастишот и за травестијата, кои се сметат како форми на интертекстуалниот однос. Односот на пародија во драмата „Таткото Муса гол“ е неминовен. „Пародијата и пасивноста се два големи мита односи за потеклото, кои поврзуваат еден тек со друг: Првиот однос врзува со промената во хисториското, а вториот со неговата имитација“... Пародијата во себе го офаќа пасивноста, но е различна од бурлеската ројација... пародијата се состои од преврзувањето на текот, за да дојде до промена на субјектот, но и до зачувување на стилот. Најдобрата пародија е она која одблизу го следи текот што го искривува.“ (П.Грос, 2011, стр. 80-81)

Во книгата „Поетика“ на Аристотел песната се дефинира како: „застапеност на стихови на човечките дела.“ Врз основа на ова се дава Аристотеловиот систем на книжевните жанрови:

1. Возвишено дело застапено на драматичен начин ја дава трагедијата.
2. Возвишено дело застапено на наративен начин ја дава епопејата.
3. Ниско дело застапено на драматичен начин ја дава комедијата.
4. Ниско дело застапено на наративен начин осигура недефинирано.

Според Сабри Хамити (1998), последното дело, базирано на Поеиката на Аристотел би можело да биде пародија. Во продолжение С. Хамити потенцира дека: „Сега е добро да се истражуваат деривативните форми на жанровите на хипертекстот, секогаш во однос со првиот текст, хипертекстот... Пародијата го модифицира субјектот без да го модифицира стилот и ова се прави на овој начин: конзервирајќи го првиот текст (зоре) за да се аплицира што попрецизно во вулгарниот субјект (реално и на актуелноста), ова е стиркијната пародија... Формата на пародијата како трансионирање на првиот текст, низ трансформација, може да нема сатирична функција, која е присутна во иравестијата, која честито се трансформира на стиркијната обвинета форма.“ (Сабри Хамити, 1989, стр. 272)

Ако ја примениме истата теорија, ќе потврдиме дека насловот на делото „Стар завет“ (*Dhjat 'e vjet'r*), на директен начин, ни сигнализира за присутноста на паратекстуалната белешка, со можност потоа авторот да го промени насловот на „Таткото Муса гол“, кој, пак, ни сигнализира за паратекстот, што во овој случај е *Библијаџа*. Според критичарот Улрих Бројх, кај пародиите туѓиот текст се обележува во насловите. Насловот е место каде што честопати се обележува интертекстуалниот однос, бидејќи насловот се јавува како белег за препознавање на интертекстуалниот однос.

Чајупи првата книга ја именува „Раѓањето“ (*Lindia*), што на еден начин претставува упатување на *Библијаџа*, а што го подразбира, раѓањето, изворот. Настаните кои се обработуваат во драмата, главно се од *Библијаџа*, со што авторот воспоставува отворен интертекстуален однос. *Библијаџа* се употребува како хипотекст на настаните на поемата, но хипертекстуалниот однос не може да се перципира одделен во случајов од патриотскиот идеал на авторот. *Тайкоџо*, како што е именувана пародијата, е *Госјо*, додека *Муса* е *Мојсеј*, водител на Евреите пред *Исус*. Додека *џол* подразбира дека човекот е роден таков, пред *Бога* или го подразбира начинот на претставување на вистината во стихови.

„Чајупи веруваше дека до идеалиите на европската преродба може да се оди и со адаптација со религиозниот митолошки предмет со употреба на митолошките и постојните библиски настанани. Во обработката на расказите пародија во поемата „Тайкоџо Муса џол“, Чајупи наоѓа широко гледанието за употребување на фигуриите и мислите, како средства на сатирично-хумористична карактеризација на предметот на библиските раскази. Гројеској се состои во пародизација на својите книги. (Учи, 2001, стр. 65) ...Ниедно друго дело од нашата книжевност и воопшто, со библиски код, не е од овој книжевен вид како „Тайкоџо Муса џол“ и како такво е најголемо митско-гројеска пародија во нашата книжевност.“ (Учи, 2001, стр. 62)

Чајупи во својата поема со многу мајсторство ги претставува библиските случки. Тоа ни зборува за фактот дека добро ја познава *Библијаџа* и покрај неговата атеистична ориентација. Од неа позајмува теми и мотиви за пародизирање. Сабри Хамити смета дека делото е составено од првата книга на *Мојсеј (Муса)*, *Случките (Те берей)* (*Линдија* според Чајупи), со претпоставка дека авторот ја имал книгата в рака со преводот на Констандин Кристофориди. Делото има за цел да ги претставува делата на Мојсеј, но пародизирајќи ги како голи во реалноста. Значи, според Сабри Хамити, Чајупи во делото „Таткото Муса гол“ верската книжевност ја чита низ животот, а актуелниот животот низ книжевноста.

Според Мирлинда Крифца *џолџаџа* поема на Чајупи, „Сџариот завет“ или „Тайкоџо Муса џол“ е поема во која се обработува библискиот материјал, но имајќи пародиски став за неа, т.е. за верската митологија на која се базира. Значи, хипертекстот воспоставува дијалог со својот хипотекст, со тоа што новиот глас во дијалог, го кристализира сџариот глас, т.е. има пародиски, исмеан, поистејувачки и иронизиран став. Целта на Чајупи е поистевање со библиските раскази и со објаснувањата што ни ги дава *Библијаџа* за создавањето на својот и човешкиот. (Крифца, 2005, стр. 87)

Чајупи при создавањето на делото „Таткото Муса гол“ беше свесен за книжевниот дијалог со библискиот хипотекст, ова го потврдува и фактот дека тој се потпира и на „Изгубениот рај“ од Милтон, бидејќи и тој ја пародизира *Библијата*.

Според критичарот Сабри Хамити, делото „Таткото Муса гол“ на Чајупи е книжевен хипертекст кој е составен од три слоја текстови:

1. Раскажување на библискиот текст во стихови во осум слога;
2. Илустрација на библискиот текст со реални и актуелни ситуации;
3. Вреднување или пресудување на библискиот текст и на ситуации од реалноста, што се обврзува за дејствувањето на делото врз читателот.

Во првиот слој, се работи за повторното раскажување од Библијата, но овие раскази се изразени во стихови, не во проза. Чајупи не го обработува целиот настан на Мојсеј, туку бира одредени настани за да ги трансформира нив во делото, но со одредена цел. Поемата започнува со апострофирање:

„*Песно мори благословено ѝсно*
Што ѝе сѝвори самоиѝ Боѝ.“ (Чајупи А. З., 2008, стр. 17)

Од почеток ни е јасно дека ќе биде опишуван животот според Библијата:

„*Кажи со убави зборови*
Како настанал живоиѝ?“ (Чајупи А. З., 2008, стр. 17)

На почетокот ни се дава објаснување за првиот човек, Адам, кој е создаден од кал, а од неговото ребро Господ ја создал жената, со претекст дека реброто се наоѓа под раката, или во градите на луѓето, па затоа обврската на мажот е да ја заштитува жената. Но, со појавата на третото лице, ѓаволот, жената останува помалку заштитена.

Со ова Чајупи ги обединува телото на жената со едно суштество кое не постои, како што е ѓаволот. Со ѓаволот жената ја направи првата грешка, па го роди Каин. Значи човековата раса потекнува од ѓаволското семе што е основа за сите пороци во светот. Еден таков елемент Чајупи концептира од делото на Џон Милтон, каде што ѓаволот се појавува со естетски карактеристики, затоа што тој донесува револуција.

Не секогаш, зборот *кал*, се бара да биде почитуван бидејќи во овој случај, во поемата, е употребен како референца за неговиот современик, Мило Дучи, по критиката што му ја даде тој за делот на Чајупи. Овој конфликт меѓу авторите ни се нуди со зборот *кал*, што се поврзува со создавањето на човекот, но истовремено асоцира и на една категорија луѓе.

При создавањето на книжевниот дијалог, за читателот на делото на Чајупи, не може да не се забележи фактот дека тој упатува на Наим, односно можеме да кажеме дека го употребува сличниот начин на изразување. На овој начин тој создава книжевен дијалог со актуелноста. Исто така, смртта на Наим многу ќе допре до него и во поемата ќе му го посвети потребното место.

*„Тоџаш Наим рече,
Боџ солзи ронејќи
„Боже, ја заборава Албанија
Шито ѝлаче ѝод Турција?
Е дел од земјата
Каде шито се родил Скендербеџ“ (Чајупи А. З., 2008, стр. 217)*

Фигурата на Скендербег во последниот стих се употребува како референција за подигнувањето на свеста на Албанците, што претставува практика на авторите на преродбата. Преку оваа возвишена историска фигура, Чајупи воспоставува книжевен дијалог со историјата, за реализирање на својата цел, т.е. со повикување на проблемите на времето.

Мотивот на братоубиство, инцестот, предавството и тажењето се претставуваат успешно од Чајупи. Овие мотиви ни зборуваат за хипертекстуалниот однос. Проучувачот Сабри Хамити, ѓаволот што излегува во првата тројка го концептира како објаснување на змијата во *Библијата*.

Братоубиството како важен мотив што извира од *Библијата* е претставено на следниов:

*„Каин се оближи
Глумеше дека се радува,
Го бакна, ѝошоа се враќа,
Го уори со камен в ѓлава!...
Го уби сојсѝвениоѝ браѝ...“ (Чајупи А. З., 2008, стр. 38)*

Ликот на Абел, преку кого се претставува правдината, ќе биде победен од братот Каин, но ова предавство што е направено со *бакнеж*, нè потсетува на познатиот бакнеж што го предаде Исуса. Семејниот инцест продолжува затоа што со убиството на Абел, Каин се ожени со својата сестра. Ова не единствен случај на инцестот во делото, тој се легитимира и со ќерките на Лот, за да продолжи кај предавството на Сара. Со темата на братоубиството, Чајупи се труди да ги освести Албанците од тоа време дека едно такво дело се казнува од Бога.

Според Махмуд Хуса (Чајупи А. З., 1983), во поемата атрибутите на Господ се дадени во две значења, и тоа, од една страна, афирмативни, додека, пак, од друга страна, се јавуваат како противречни, бидејќи Господ е свет, меѓутоа истовремено се дава преку една доза на иронија преку еден сосема друг облик со негативни дела. Затоа резимираме дека преовладуваат противречните атрибути.

Во вториот слој, авторот обработува проблеми од актуелноста, т.е. контекстот. Тој тука дијалогизира со себеси, љубената, татко му и со противниците на своето време. Првиот дел му помага на вториот за да се изрази генезата на создавање на човекот. Во актуелното време, тој е заокружен со лаги, интриги и со маскирани лица. Затоа поемата се именува со зборот *џол*. Ова библиска трансформација во конкретниот случај му помага за да ги критикува, на отворен начин, своите современици.

Третиот слој, според Сабри Хамити, има сатиричен статус бидејќи тука Чајупи воспоставува однос со своето дело „Таткото Томор“ (2008). Во неколку делови на поемата „Татко Муса гол“ се наоѓаат песни од другото дело „Таткото Томор“. Во овој дел авторот со апелирање инсистира за соединување на Албанците. Тука се наоѓаат идеи за моралот, за татковината и слободата, иако послабо се реализирани. Сакајќи да ги реализира патриотски цели, кај Чајупи се наоѓаат идеи што во некои случаи ни се појавуваат во форми на сентенции.

Сабри Хамити за ова дело наведува дека: *„Врз основа на анализите и на описот на функцијата на книжевниот хипертекст во делото „Таткото Муса гол“, може да резимира дека ова дело не е пародија во сатирична мисла, како што ја имаме именувано порано. Во делото се соочува целото искуство на хипертекстуалното функционирање, што го офаќа пародијата како трансформација на субјективни, пасивни како имитација на стилот и правеситивјата како сатирична функција на новиот текст.“* (Хамити, 1989, стр. 277)

Проучувачот на Чајупи, критичарот Јорго Було, за ова дело смета дека: *„Татко Муса гол“ е комплексно дело, е актуелна пародија на сцението и на библиските ликови, измешани со сцени и реални ликови од живојот на Албаниите. Филозофскиот појам и библискиот слој со кои се пројектени на раскажувањето во делото му дава универзална звучност. Скептицизмот за моралната основа на човекиот, идејата на ослободување од редициите на идеологијата, го прават делото нова појава во албанската книженост и во албанската мисла, иако тоа е осетана неочекувано, можеби само за возбудието што ги носеа овие идеи во погледите на албанскиот читател во тоа време.“* (Чајупи А. З., 2008, стр. 18).

Ова дело, кое е сатирично, е меѓу првите дела од овој вид што е напишано во периодот на националната преродба. Делото остана непечатено затоа што ги сатиризираше современите на Чајупи. Меѓутоа, делото ќе се отпечати откако ќе бидат извршени промени во него, но без да ја промени целта, т.е. пародизирање на Библијата и сатиризирање на предавниците на народот. Во 1903 год. Чајупи му пишува на Асдрени: *„Колку за лошите луѓе и за предавниците на народот нема да пресанам, раскажувајќи му на светиот и да ги раздорам како што треба, за добро на Албаниите и за тоа погледувам една книга насловена Спар завеш“* (Дадо, 1983, стр. 115).

Со изменување на насловот на поемата, Чајупи го додава зборот гол за да ни покаже дека настаните кои ќе ги опишува, ќе ги кажува отворено, на оригинален начин, во однос на нивната добра и лоша страна. Во делото се употребува алузијата, за познатиот англиски поет Џон Милтон (2013), кој во книгата „Загубениот рај“ ја пародизираше Библијата.

*„Милтон со златен молив,
Напишал јасно за истиот.“* (Чајупи А. З., 2008, стр. 23)

Чајупи во поемата употребува вметнувања од општествениот живот на Албанците и од различните проблеми со кои се соочува Албанецот од тоа време. Тој упатува на проблемот на сиромаштијата, а се чувствува беспомошен

за нивното решавање. Овој дијалог продолжува, без оглед на библиските теми, тој вметнува и теми од актуелноста, т.е. од контекстот, обработување на печалбарската тема. Печалбарството беше актуелно во Јужниот дел на Албанија, вклучувајќи го и семејството на Чајупи.

Еден друг проблем што го загрижува Чајупи, е позицијата на жената Албанка. Имајќи ја својата мајка како модел, го изразува своето незадоволство за начинот на третирањето на жената. Жената која е принудена да работи без престанување и која не е третирана како што треба од мажот. Но, тој секогаш не останува на страната на жените. Тој смета дека жената ја има и својата темна страна. Кај жената ги пронаоѓа цртите на жените од *Библијата*, на Ева, на Сара и Ребека, овие жени го носат неверството од нивната генеза, па затоа авторот наведува:

*„Жената со илџирини
Се раѓа и умира,
И така илџио изгледа поодобра
Ни кај неа нема верба.“* (Чајупи А. З., 2008, стр. 269)

Проблемот на моралното дегенерирање не го гледа изделено од сиромаштијата. Затоа, ако човекот добива рогови, станува богат. За да ја претставува ова теза, го дава моделот, патрикот Абрахам, кој се збогати само откако беше осрамотен од својата жена. Затоа, се инсистира подобро човекот да е сиромашен отколку да го изгуби моралот. Чајупи ги претставува моралните, сиромашните луѓе, додека бракот за богатите се појавува само како маска. Едно здраво семејство се гради врз основа на односите меѓу сопружниците, кои се раѓаат и се создаваат со љубов.

Темата за неморалот го опфаќа целото дело „Таткото Муса гол“. Чајупи погоден од нееднаквоста, дегенерирањето на времето кога живее, секогаш упатувајќи на *Библијата*, т.е. на „Стариот завет“ успева да ја обработува општествената и политичката проблематика на времето.

Според Махмуд Хуса: *„Пародијата се илџирира, не со илџирирање на насилството, или со вадење на енигматичната и иреалната маска, туку со раскажување на насилството онака како во Стариот завет. Примерот со девојките на Лој, така како илџио кажува Чајупи, може на многумина да им биде аверзија, баналната нарација на овој еројски однос. Но, кога ова се споредува со илџио се кажува во Библијата, илџио може да заклучиме дека илџирира збор за илџирирана варијанта. И ова е специфична форма на пародијата на Чајупи, илџио низ овој еројски делириум илџирира дека Заветиот е неморална и илџирирана книга.“* (Хуса, 1983, стр. 481)

Чајупи за разлика од другите автори на преродбата, ги претстави настаните на реален начин. Тој во своето дело ја обработува темата за политичкото управување на тоа време. Чајупи на отворен начин го критикува општеството, што допушти да биде владеено од еден цар. На овој начин, тој воспоставува однос со политичките настани на времето, и истите ги пародира. Чајупи пишува:

Кога именува цар, илџирира.“ (Чајупи А. З., 2008, стр. 82)

Во фигурата на царот го гледаа владетелот, деспотот, кој не се занимава со проблемите на народот. Тој го крева гласот против феудализмот, со ликот на Амбимелек, пародирајќи ги феудалците од тоа време. Како и во многу песни, на експлицитен начин се опишува фигурата на султанот, имајќи го предвид фактот дека во поемата се расплетуваат многу односи на книжевните релации. Таквите фигури ги воспоставува во релација со општествено-историските настани на земјата, што се изразуваат со неговиот револт кон Турција.

Исто така, во поемата дијалогизира со неправедната војна и слободата на народот. Во прв ред, како најголем порок за Албанците ги гледа Грција и Турција, додека борбата за одбрана на земјата за Албанците се претставува како обврска:

*„Гледај ги случкиџе во свеј!
Гледај ја крвиџа, гледај ги солзиџе!
Крвиџа шџо ја џролева Турција,
Солзиџе шџо ги рони Албанија!
О Боже ако ја сакаш Албанија,
Гори ја Грција, гори ја Турција.“* (Чајупи А. З., 2008, стр. 102)

Поетот е против борбите, но нема да се поштеди ако некој сака да ја зароби неговата земја:

*„Војнаџа шџо е кобна,
Нема да ја сакам никоџаш,
Но ако ми сџаџаџи во гџраница,
Ке се борам како маж.“* (Чајупи А. З., 2008, стр. 275)

Во многу аспекти ќе придонесе за националното прашање, но како многу важен елемент го гледа верското прашање, можеби тоа е главната причина поради која тој ја пародира *Библиџаџа*. Меѓутоа, за национално соединување на Албанците од повеќе вери, тој составува сцени на соединување меѓу Исус и Мухамед, со предизвикување на нивните проповеди на овие вери:

*„И Хрисџос со Мухамед,
До Бога гваџџаџа биле,
Голема џубов имаа
Беа браќа и гџруџари.“* (Чајупи А. З., 2008, стр. 215)

Со оваа идеја тој посакува да го афирмира прашањето дека Албанците од различни вери се браќа. Чајупи има негативен став за религиозната догма, свесен дека Бог го состави космосот и сè околу него. Тој не е уверен дека треба да се верува во нешто што е апстрактно. Сите верски проповеди од *Библиџаџа* за Чајупи се лажни кои го задолжуваат народот во незнаење, ова се претставува со длабока иронија:

*„Не чудеџе се со мене
Ако шџреба да верувам,
Ке верувам сакам неџкам:
Ке верувам во св. Мариџа,*

*Ова блаґородна жена...
Ќе верувам, о куѝри луґе
Хрисѝоса, шѝо не сум ґо видел...
Ќе верувам коґа ми викааѝ:
Хрисѝос умре (висѝинска рабоѝа)
И за да не се луѝиѝе
Верувам, дека сам воскресна!...
Но верувам и во оруґа рабоѝа
Верувам ѝамеѝоѝ не осѝавил!“ (Чајупи А. З., 2008, стр. 152)*

Чајупи се труди да го привлекува вниманието на народот со актуелните настани, а не со религиската догма, која ќе стигне до степенот на аскетизам. Ова ни дава причина за одрекување на Бога, за сите неправилности што му се прават на човекот. Бог беше во состојба да создава сешто со својата сила. Зошто не ги направи работите да одат правилно? Не ги смета за невини, ни луґето што се во религиска стапица. Со своите идеи, ослободувањето на човештвото доаѓа со добивање на слободата, затоа во поемата „Таткото Муса гол“ вели:

*„И браниѝел на Слободаѝа
Ќе бидеш до смрѝѝа.“ (Чајупи А. З., 2008, стр. 275)*

Обработувањето на општествените проблеми под призмата на сатиричниот патос е главната причина поради која тој во тоа време доби многу остри критики од своите современици, но, сепак, не ги поштеди луґето што требаше да се критикуваат. Процените на авторот не се изразуваат само со библискиот поттекст, туку и со неговите коментари за актуелните настани. Од библиските настани авторот се исклучува со премин во актуелните настани, што за него беа многу важни. Тука се соочуваат библискиот контекст со оригиналните идеи на авторот. Притоа се составуваат мешани текстови, кои служат за авторските цели.

Од општествените проблеми, можеби беше првиот од авторите што ја обработи печалбарската тематика. Проблемот на печалбата стана негова преокупација бидејќи тоа го доживеа во своето семејство, но ова проблематика ги опфаќа сите Албанци низ векови.

„Во ѝоемаѝа „Таткоѝо Муса гол“ се изразува јасно разликаѝа меѓу надворешнаѝа библиска облека и висѝинскиѝе идеи, шѝо ґо инѝересиранаѝ авѝороѝ. Токму оваа недоследност ѝо меѓу ѝреѝсѝаваѝа и целѝа, изразување на ѝоѝѝексѝоѝ низ субјекѝи, библиски фигури му дава на делоѝо карактер на ѝародијаѝа ... ѝроблемиѝе шѝо ґо заґрижувааѝ авѝороѝ се обработувааѝ ґлавно низ дирекѝниѝе неґови инѝервенѝи, не на индирекѝен начин низ фигуриѝе или библискиѝе еѝизоди. Во овој случај, се раґа на мноґу ѝприроден ѝаѝ, ѝародискиоѝ сѝав на авѝороѝ, шѝо се истакнува ѝоґаѝ коґа ґи демаскира свеѝѝениѝиѝе, цела релиґиска доґма, вклучувајќи ґо и Боґ.“ (Дадо, 1983, стр. 151)

Од авторите од овој период, првиот реалист Чајупи ќе има смелост да го крене гласот против општествено-политичките и социјалните настани на неговото време. Тој ќе ја пародира *Библијата*, наоѓајќи во неа неморални елементи, со тоа ни ги претставува на отворен начин проблемите кои беа негова преокупација. Во книгата „Таткото Муса гол“, тој презеде настани од *Библијата*, од искажувањето на генезата и на процесот на зачнување на човекот, но паралелно со овие религиозни настани ги претстави актуелните проблеми. Затоа, „*Чајупи трансформираше теми, идеи, библиски дискусии.*“ (Дадо, 1983, стр. 67)

Во поемата „Таткото Муса гол“, која претставува библиски хипотекст, наоѓаме односи и многу интертекстуални релации. Почнувајќи од дијалогизирање со елементите на романтизмот, реализмот, авторот воспоставува односи на интеракција со претходниците и со современите, обработи различни општествени и политички проблеми, дијалогизираше со религијата во филозофски концепт, за реализирање на националните идеали, со претставување на настаните како што се изразува и самиот авторот во насловот, на *гол* начин. Практиката на употребување на библиските хипотекстови е дел од синцирот на интертекстуалните врски, што ќе продолжуваат да се обработуваат во неговото уметничко творештво.

Користена литература

- [1] Грос, Н. П. (2011) *Поетиката на интертекстуалноста*. Приштина: Парнас.
 - [2] Дадо, Ф. (1983) *А.З. Чајупи - живој и дело*. Тирана : ASHSH.
 - [3] Учи, А. (2001) *Естетика на еротскоста*. Тирана: ASHSH.
 - [4] Хуса, М. (1983). *Живојот и делото на Чајупи*. Приштина: Рилиндја.
 - [5] Чајупи, А. З. (1983). *Вејра*. Приштина: Рилиндја.
 - [6] Чајупи, А. З. (2008). *Вејра 2*. Тирана: Тоена.
- *
- [7] Hamiti, S. (1989) *Vetëdija letrare*. Prishtina: Rilindja.
 - [8] Krifca, M. (2005) *Intertekstualiteti në poezinë shqipe mes dy luftërave botërore*. Skopje: Fakti.

